Контрольный экземпляр

Массе а мехкий пролетареш, вIашагIкхета!

СЕРДАЛО

СОВЕТСКИ СОЮЗА КОММУНИСТИЧЕСКИ ПАРТЕ НОХЧ-ГIАЛГIАЙ ОБКОМА, НОХЧ-ГIАЛГIАЙ АССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТЕИ МИНИСТРИЙ СОВЕТЕИ ОРГАН

«СВЕТ» Орган Чечено-Ингушского обкома КПСС, Верховного Совета и Совета Министров ЧИАССР

Газет арадувл 1923 шера денз * ШОАТТА, 23 ДЕКАБРЬ, 1989 ШУ. * № 153 (7810). * Мах 3 кеп.

Пятилетка—диъ шера

Геттара дика хьокхамаш гойт карарча пятилетка Надтеречни района «Озерный» совхоза кхаш леладераша. Масала, цхе шера планал совгIа 2963 тонн долаш паччахьалкхенна 13513 тонн ялат дIаделар цар октябрь бутт хьатIакхоачаш. Диъ шера план 3525 тонн йолаш 3610 тонн кемсаш а дIаелар. Из боккха толам ба. ХIана аьлча района цхьанна боахама вIаштIехьдаьннадац из культура дIаялара диъ шера план е.

КарагIдаьннachох кхоачамбаь Iе дага бац уж дIахо йодача хана. ТIадоагIача шера чуэцаргболча хьувкъама ма хулла тешамегIа лард йолла гIерташ къахьегаш хьабоагIа гурахьа денз.

ХIара гектара тIа 50 килограмм суперфосфат яха минеральни удобренеш а кхоачийташ хьаьндаьча, дика аьхача лаьтта толашагIа йолча агротехнически хана — 10 октябрь хьатIакхачалехьа 1700 гектара тIа гурахьа дув ка бола ялат, доакъара 300 гектара тIа рапс, 150 люцерна дIайийра цар.

Уж балхаш деш дийнахьара нормаш юкъера лаьрхIача 50—60 процент тIехкхоачашъеш къахьийгар арендни подрядагIа кхаш леладеш болча механизатораша: Исмаилов Руслана, Алиханов Мовлде, Юсупов Салес, Зандукаев Мохьмада, Санев Мохьмада, вежараша МачиговгIар Исас, Висхана, Хьусена, кхычар.

Совхоза кулгалхой геттара раьза болаш дика дегIайоагIаш а я уж культураш. Тамаш а яц. Царна хьакъоастадаь кхаш лерттIа ахарал, хьаьндарал совгIа, тIадаларга диллача лакха кондици йола — цхьоалагIча классан элитни дола фу тоссаш дIайийра уж. Цул совгIа дIайийначул тIехьагIа шелъялалехьа 1200 гектара тIа влагозарядкови хьисапе хий а техар царна, планагIа эзар гектара тIа мара тоха ца дезача.

ДДА-100 марках йолча йоккха моттиг дIалоацача догIан хьисапе хий деттача бархI агрегатаца бир из болх механизатораша, шин сменагIа къахьегаш.

Къаьстта белгалъяха йоагIа хий дуллаш хинна Хабатов Салмана, Тахаев Зайнде кулгалдаь сменаш. Балха нормаш хадданза тIехкхоачашъеш хинна хиларал совгIа, шоаш дер цIена, тешаме чакхдоаккхар цар. Кхы а цхьа хIама да белгалдаккха доагIаш. Каналашка хий хилча эше тахан а кхашка из дила кийча йолаш хIанзале тоаьй цар шоай агрегаташ.

М. ХАМАТХАНОВ.

Ткъо шу совгIа да Фаргнев Башира трактор лехка. Из атта йоаца професси шийна езаяларах дехке ваьнавац из. Цунна дола тешал да цо дуккхача шерашка къахьегача Сунженски района «Заветы Ильича» яхача колхоза кулгалхоша цун деш дола сий.

ЦIаккха, йоачан яле, Iан шелал эттаяр аьнна, балха тIера ца воалаш, тIехьа ца вусаш къахьегарал совгIа, цо ший декхараш толамца кхоачашду. Ялат дIадувча, чуэцача хьалха латтачарца ва Башир. Цун къахьегама коталонаш района колхоза кулгалхоша белгалъяьхай. Цунна дукха Сийлен грамоташ тийнай. «Къахьегама ветеран яха» цIи а лелаю цо.

СУРТА ТIА: Б. Фаргнев.
М. МАМЫШЕВА сурт.

●

Сунженски районерча «Ильича васкеташ» яхача колхозе Дзангиев Шовхала Хьусена болх бу ткъаь итт шу совгIа да. Укх тIеххьарча диъ шера скотник-арендатор волаш къахьег Хьусена шийна дезалца цхьана.

Дукха халонаш, эшамаш, цхьоал а лов цар цига. Дале а, дика доал ду цар шоаех тийша долча хьайбашта.

— Цар гурахьа лоамара цIалаьхка доахан дика дулх тIакхийтта, цхьаккха тIера ца доалаш хул, — аьлар Хьусена къахьегача колхоза председатела Костоев Мувсас.

Дика тешал дир Хьусена колхоза председатела а. Дуккхача шерашка цхьаккха гIалат доацаш хьавоагIаш, нахаца Iимерза, къахьеганца чам болаш, ший декхараш дика кхоачашдеш саг из хиларах.

Р. ТУМГОЕВА.

СУРТА ТIА: Дзангиев Хьусен.
М. МАМЫШЕВА сурт.

ТIЕХЬАДУСАЧАРА ХЬАЛДОВЛАРА

Парте Нохч - ГIалгIай обкомо ший программа тIа белгалдаьхад КПСС XXVIII съезда накъадолхаш партийни комитеташа, организацеша дииза даргдоаца гIулакхаш.

Царех керттерчарех да республика баха нах кхачан продукташца Iалашбар.

Республике эттача хьалага хьежача из дош кхоачашде хала да. ХIаьта а дииза даргдоацаш да.

Цу хьакъехьа са къамаьл хилар Сунженски района «Путь к коммунизму» яхача колхоза председатель хиннача Нечаев Василий Евдокимовичаца. Цунна дика довз боахама гIулакхаш.

Хаттар. — Василий Евдокимович, шоана хьалхашка латта декхараш доккхий да, хIаьта колхоз таханарча дийнахьа халача хьале йолга вайна ховш мадий. Цхьан хана хьалхарча мугIарашка хиннача колхозо иштта гIа тIехьашкахьа баккхара бахьан малагIа да?

Жоп. — Бахьанаш дукха да. Царех керттердар застойни оалача шерашка лакхехьарча кулгалхоша административно - командни методагIа колхоз ший доалахьара яккхар да. Масала, колхоза боахама хьашташ кхоачашдара долча гIулакха дуккха а ахчан зе а деш оаха хьалйир консервни завод, марш бу цех, доахан кхоаба площадка, кормоцех.

Консервни заводага цхьа миллион сом дIадахад. Иштта, кхы кIезигагIа дац вокхарга дIадахар а. ХIаьта уж тхога хоаттам а болаш дIаяьхай, оахоша даь зе меттаоттаде а кхензар тха.

Хаттар. — Мел я шоана дулхан енна план?

Жоп. — Шурий план 330 тонн, дулха — 630 тонн. Таханарча дийнахьа уж кхоачашъе таро яц тха боахама.

Хаттар. — Масса етт ба колхоза доалахьа?

Жоп. — Колхоза комплексе 300 етт ба. Ужаш а, бруцеллез яха лазар а кхийтта, цамогаш да. Кхы дебаш ца хилча мичахьара доагIаргда тхона доахан. Шийтта шу хьалха хьалаш во хилар бахьан долаш хIалакьхилар доахан. 1986 шера хьалъяьча комплексах колхоза пайда баланзар. ХIана аьлча, дукха кхоачамбоацараш а долаш хьанийцар из комплекс. Пенаш аьшкбетонни панельни да цун, тIаккха Iай чIоагIа шийла хул. ЗIанарашца дIадийхка латтача доахана тIа йис йилле хул. ДIалуш йола комбикорм а во хилча фу щура йоаккхаргья IаттагараI

Цул совгIа, комплекс яь ялалехьа доаккхала санна сихбенна Ставрополера браковании Iаьсий доаладир. Уж цамогаш а хинна, урса кIал дахийта дийзар. Лоацца аьлча, дог лазаш дацар цу хана деш хинна гIулакхаш. Комплексага дIадахар кхаь шера меттаотта дезаш дар. ХIаьта тхона цун метта зе хилар. Цудухьа тхога паччахьалкхен 22 миллион декхар хьаьрчад.

Хаттар. — Фу хувцамаш хиннад таханарча дийнахьа, дий доахана дIадала кхоачамболлаш доакъар, комбикорм?

Жоп. — Комбикормах лаьпа аргда аз. Колхоза доалахьа кормоцех я. Затраташ а йоацаш комбикорм хьае таро йолаш я колхоз.

Гибридни лоархIаш йола хьаьккIаш Ермоловски комбикормови цеха оаха дIаелча 25 кепиг килограммах а лаьрхIе комбикорм хьалу тхона. ХIаьта пох зе мара пайда балац боахама. Цкъа-дале, из во хул, тIаккха транспортах, доагорах, из цIаяхьаш дукха зе хул колхоза. Со кхеташ вац хьанна эшаш да из? Колхоза дай колхозхой бале, шоашка дайта деза доал.

Хаттар. — Цхьаккха а арендни бригада йий колхозе? Яле, баьбий цар боахама пайда?

Жоп. — Арендатора гIулакх чIоагIа чоалхане да. Керттера дар арендаторий хьашташ кхоачашде колхоза низ дIакхачац, хIаьта уж колхозах тийша ба. ТIаккха, фу пайда лургба цар? Масала, Гишкаев Мухьмада арендни бригадас хьалкхедаь баьцадаараш арендни бригала кхай тIа дуккхача деношка лаьттар уж консервни заводе дIадахьа машинаш йоацаш. Цул тIехьагIа дика дац яхаш, халла дIачуийцар заводо. Аз хьалха маал лара, оаха хьаяь консервни завод тха доалахьа хиннаяларе къа а хьийга наха кхедаь баьцадаараш иа довш колхоза а потребителашта арендатораштa а пайда баргбар.

Хаттар. — Колхоз экономически тIехьайнса латтилга дIа мишта доаккхалургда, аьнна, хет хьона?

Жоп. — Агрофирма эш. Колхозах базови боахам бе беза. Колхозагара дIа мел йолха продукташ йизза кийчъяь дIакхачийта еза потребителашка. ТIаккха мара тIехьйисачара хьалйоалалургьяц экономически рентабельни а хинна дIа а оттарургьяц колхоз. Лоацца аьлча, колхоз йизза ший лоIаме хила еза.

Хаттар. — Нийса вIаштIехьбаьккхабий наьха къахьегам?

Жоп. — Мадарра аьлча, зехьа дукха ха йоаю керттерча специалисташа. Из иштта хилар бакъдеш колхоза правленена хьалхашка машинаш гургья хьона латташ.

Балхацара гIудакх овлангара хувца деза. Меттигашна къоастае еза проблемаш, фермашкеи кхашкеи балха болча нахаца айхха бувзам а лоаттабеш, царна дикагIа хов балха тIа кхоачамбоацараш малагIаш да.

Уйла йича колхоз экономически хьалъялара къахьегама ветерана Нечаевс дувцар лоархIаме да.

Т. ХАШАГУЛЬГОВА.

КПСС XXVIII съезда накъадолхаш

ХЬАЛХАРА IАЛАТАШ

Парте областной комитета программа тIа дIаяздаьд: «Партийни комитеташа, парторганизаторана къахьегама коллективаи хьинар тIадерзаде деза халкъа эша товараш махулла дукхагIа арахецара, цар ассортимент шеръяра, уж дикагIа хилийтара. Къаьстта теркам тIабахийта беза бераштa, таро кIезига йолча дезалашта, ха яьннача наха эша товараш хьадара».

Цу тайпара товараш арахецачарех я «Силуэт» яха производственни объединени. Республике дукхача районашка я цун филиалаш, цехаш. Масала, Ножай-Юртовски районе хьаду кIувсаш. Укх шера август бетта Дамаске хиннача ярмарка хьалхара приз елар укхаза хьабаьча кIувса. Иштта, цига арахец тайп-тайпара трикотажни, швейни, кхыйола изделеш. Шоана гучча тайпара, арахецача продукце ассортимент йоккха я. Бакъда, укх шера цхьайтта бетта объединенес кхоачашъяьяц ший производственни планаш.

Масала, боахама расчетагIен самофинансированеи кIийлен тIа болх беш йоллаше, поставкаш яра договорни декхараш кхоачашдаьдац 98,6 процент мара, ара ца хецаш йисай 1816 эзар сома маьха товарни продукци. ХIаьта къахьегама овсарле лакхъяра план халла кхочашъяьй.

— Газеташ тIа, радиои телевиденеи гIолла дукха дийцад из гIулакх, — йоах объединене керттерча инженера А. Вацуевас. — ГIулакх миштад аьлча, цхьан хана республика бюрократически аппарато яьча решенегIа тха объединенех хьатехар 12 миллион совгIа декхар доалла производственно-ткацки объединени. Массаза а хьалхале лелаеш хиннача тха объединенена алхха производство хьа а енна, Iийна баларе а хIама дацар, бакъда, цунца цхьана, из декхар токхилга а тIадиллар. ХIанз тхо уж декхараш тIатеIIа токхаш да.

Тахан, лакхе аз белгал ма даккхара, «Силуэт» яха объединени боахама расчетагIен самофинансированеи кIийлен тIа болх беш я. ХIара беттарен квартальнии планаш, шетIанийца социалистически декхараш кхоачашде аьттув болаш яц коллектив. Газет дешараша укхаза хаттар детарлу: хIанад из иштта, аьнна. Хьажал, хьахиннача пайдах объединени бийдалца шийна Iалашо е езаш я. ХIаьта из Iалашо е цун вIаштIехьдалац, хIана аьлча, укхаза хьа мел баьнна пайда банко дIабоаккх, объединенена тIалатташ дола декхараш дIа а токхаш. Из бахьан долаш бийдал эшшача боараме Iалашъяц.

А. Вацуевас белгалдаьккхар, из бахьан долаш укх объединене болхлошта материальни стимулировани йиц, царна цхьаккха тайпа премеш, кхойтталагIа алапи телац. ХIаьта, цхьацца бола болхлой а бар цу гIулакха раьза боацаш. Иштта, цкъаза нийслу болхлошта дIадала алапи доацаш а. ХIаьта, коллективашка мел хулача собранешка болхлоша доагIаш хаттар увттаду мала чакхдаргдолаш да ер, яхаш.

Экономика тоае йиш яц арахецача продукце дикал тоаеш ца хилча. Цу даькъе дукха да укхаза динза дисараш а де дезараш а. Дика хилац укх тIеххьарча хана укхаза арахецаш йола продукци. Масала, складе дукха гулъеннай брак йолаш юхаахийта продукци. Цхьабакъда, эргадаьнна хувцалуш хIама дац. Шерлац ассортимент. Экспериментальни лаборатори я, яхаш цхьа участок я укхаза. Цу чу яда кхалнаьха кочамаш, юбкаш, пальтош тика тIа дIаелча, шеко йоацаш наха сихха дIаэцаргйолаш хоза яь я. Уж ара хIана хецац, аьнна, даьча хаттара лоацца жоп делар цеха начальника Т. П. Хезовас: «Аьттув бац тха хIанз из де».

Дерригa хьакхеллар саг ва, къахьегама а быта а хьалаш вIаштIехьдахарга хьежжа дикагIа болх бе дог доагIа цун. Болхлой йоагIаш йола йоакхо йиц объединене партийни а профсоюзни а организацеша. Цох лаьца дийцар сога укхаза дуккхача болхлоша.

— Болх бе-м хала дацар, хьадаьр гуш хилча, — йоахар цар. Иштта бехк баьккхар объединене партийнии профсоюзнии организацеех а. КПСС XXVIII съезда накъадахара областной партийни комитета программа кхоачаш а еш, дIахо йодача хана объединене болх тоабара оарцагIъяла еза уж.

Ч. МАГОМЕДОВ.

Дешар чакхдаьннад

КПСС Нохч-ГIалгIай обкома марксизма-ленинизма университете хилар Iилман атеизма дешаш Iомадеш болча заочни отделене ладувгIархой дешар. Партийнии комсомольскии комитетий болхлоша, школай хьехархоша, районий халкъа боахамий специалисташа бархI дийнахьа кIоаргга теххкар Iилман атеизман хIанзарча идеологически къовсамеи проблемаш, атеистически болх вIаштIехьбаккхара дешаш, советски общество кердаяккхара проблемаш.

Дешаре белгалъяьхача темашта юкъе яр «Малхбоален хIанзара динаш», «Иудаизм», «Христианство, цун идеологе керттера лостамаш» яха темаш.

Атеистически болх вIаштIехьбаккхара дешашта юкъе ладувгIархой дукхагIа теркам тIабахийтар къахьегама коллективашкеи нах бахача моттигашкеи атеистически кхетам балара дешаш, бусалба наха а юрташка бахача наха а кагирхошта а юкъе атеистически болх лелабара дешашта.

Атеистически балха проблемаш ювцарал совгIа, къамашта юкъера гIулакхаш, кхыдола дешаш дийцар занятешка.

ЛадувгIархошта лекцеш йийшар КПСС обкома отдела заведующес В. Н. Яковлева, КПСС обкома отдела заведующе хьалхарча заместитела Л. П. Кизиловас, НГIАССР маьхий комитета председатела, СССР халкъа депутато Л. Д. Магомадова, кхычар.

Лекцеш хиларал совгIа, семинараш, дискусеш, «Гергача истолаш тIа» вIашагIкхетараш хилар.

Кулгалхоша жоп делар ладувгIархой дуккхача хаттарашта.

Занятеш дIахьош доккха дакъа лаьцар дин гIулакхий совета уполномоченне Л. Х. Мадаева, Iалам лорадара йолча республикански советa председатела заместителас Г. Г. Самарске, Грознерча вузий преподавателаша — А. А. Манкиева, В. Е. Науменкос, Н. М. Казначеева, С. М. Умарова, кхычар.

В. АХМАТУКАЕВ,
марксизма - ленинизма университета проректор.

МАЬХАШТА ЙОЛЧА НОХЧ-ГIАЛГIАЙ ПАЧЧАХЬАЛКХЕН КОМИТЕТА ПРЕДСЕДАТЕЛА ДЕПУТАТА Л. Д. МАГОМАДОВА СССР ХАЛКЪА ДЕПУТАТИЙ ШОЛЛАГIЧА СЪЕЗДЕ ДАЬ КЪАМАЬЛ

(Нохч-ГIалгIай АССР, Урус-Мартановски къаман-территориальни округ).

Деза новкъостий, депутаташ! КхойтталагIа пятилетка социальни лостам болаш хиларах дукха дийцад, из иштта дале а, къаьстта цун социальни даькъах дувца лов сона. СССР халкъа депутатий цхьоалагIча Съезде М. С. Горбачева а Н. И. Рыжкова а яьча докладашка, депутаташа даьча къамаьлашка боккха теркам тIабахийтар юрташка газ чуйиллара. Из дош белгалдаьккхад шоллагIча Съезде яьча доклада тIа а цхьаболча депутатий къамаьлашка а. Цхьабакъда, юрташка газ чуйиллара тIаерзаяь паччахьалкхен программа отта ца йой, из дерригa а алхха къамаьл а хинна дусаргда. ХIана аьлча, газ чу ца юллаш йисараш тIакхача хала дола моттигашкара фусамаш я. Нагахьа санна из дош къоастаделга вай духхьал региона шийна дIатIадулле, цох хIама хургдац.

Аз ях, 1990 шера цу хьакъехьара паччахьалкхен программа оттае еза, мехкдаьттеи газеи промышленноста предприятеш хьалъяра йолча СССР Министерствана тIадилла деза из кхоачашъелга. Сона хов, цу гIулакха йоккхий капитальни вложенеш эшаргйолга, цудухьа аз ях, тIехьаленна аьнна йохкаш йола а дуккхача шерашка болх ца беш латта а йоккхий газови магистралаш йохкалга лаьгIде деза.

Нагахьа санна из дош бокъонца къоастаде вай ловш дале, кхыбола никъ бац. ХIана аьлча, керттера дош ресурсашца Iалашо елгах латтандаь. Тхо долча е турбаш а е запорни арматура а хьаеш моттиг яц. Из дош Iалаьмате чоалхане да. Тхо дах мехкдаьттеи гази йоаккхача къаьнагIйолча районе. Сона хетачох, из цIи цох ца йоагIаш яьккхай. Кхаь даькъах шин даькъал кIезигагIа йола юрташ мара яц укхаза газ чуйилла. Тхо долча из проблема экологически а лархIа мегаргйолаш я. Наха ца боалаш боккха мах бола попа хьу тед, из бахьан долаш токхамаш хул. Укх шера 12 эзар сага зенаш хиннад. Цу тайпара гIулакх дIахо хилийта йиш яц.

Кхы цхьаькха проблема. Тхо, из фу бахьан долаш да хац сона, эшачул совгIа къахьегама ресурсаш йолча регионашта юкъе лархIац, цхьабакъда, Къулбаседа Кавказ царца лархIа езаш я. Масала, Нохч-ГIалгIайчене хьабе болх боацаш 100 эзар саг ва. ХIаьта уж тIа-тIа дукхагIа хулаш а боагIа, из Iалаьмате кхераме хIама да. ХIара шера тхо долчара ГIинбухе, Казахстане, кхыча регионашка болх бе дIаух 25 — 26 эзар саг.

Балха моттигаш хьаяра, къахьегама ресурсех пайда эцара дош а паччахьалкхен бoараме къоастаде деза. Иштта ца хилча — из духхьал хIанзарчул тIехьагIа царех болхлой кадраш кийчъе езача нахах пайда эцалга мара дац. Вай хьалъю объекташ, тIаккха уж болх ца беш латт, хIана аьлча, нах кийчбаьбац из дара. Цу шин дешага цхьан ханна хьажа деза: къахьегама ресурсаех пайда эцалгеи кадраш кийчъелгеи. Уж дешаш шоайла вIаший къоастаде йиш яц.

ТIеххьара. Со се маьхашта йолча система болхло ва, цудухьа массехк дош ала безам ба са доклада тIара маьхех йола положенеш хьаллоацаш. Из дош хьалха цIаккха ца хиннача бесса дика кийчдаь да, нагахьа санна реформа вай шин даькъа екъе, кхы а ши шу даьлча хьалха воаш хиннача моттиге юхакхоачаргда вай, хIана аьлча, закупочни маьхаш оптовичарех хьакъоастаде йиш яц. Из реформа бIаьрчча чакхъяккха еза.

Маьхаш оттадеча даькъе долча таханарча хьалах. Новкъостий, сона хац шо долча фуд, цхьабакъда, тханцига чIоагIа дезаденнад коартолашта договорни маьхаш увттаделга, уж тIа-тIа доккхагIа а хулийташ. Цу гIулакха никъ бехка беза. СССР Лакхехьарча Совета соцамга хьежжа оаха из болх чакхбоаккх, цхьабакъда, из хьал хувца аьттув балац. Цу дешага хьажа беза союзни республикай боараме. Аз дувцар коартолашта а кхыдолча баьцадаараштa а маьхаш оттадара тIеххьара боарамаш хоададарах да.

Эттара тIехьардар. Тха республика социальни сурт гойтар ше къамаьл деш тха депутато. Аз аргда шуга, из сурт кхы Iаяха безам тIагIоргболаш дац. Вахара хьалашка диллача Россе тIеххьарча моттигех цаI тхога кхоач. Цудухьа 1991 шу, кхойтталагIа пятилетка дIайолаеш цхьадола хьалаш хила деза тха. Репрессеш йолча хана хинна зе меттаоттадаь ца хиларах дувцаргдац аз. 76 процент йола тха предприятеш союзно-республикански доалахьенна чуйоагIаш я, цу тайпарча гIулакхо цIаккха а тIехьабусачарна юкъера хьалдоалийтаргдац тхо. Цу дешага а хьажа деза. Баркал хилда шоана ладувгIарах.

4 марта—Советашка хоржамаш

Кандидаталла—тешаме бараш

Хьабахка хьелуш бар цу дийнахьа Наьсарерча района Наьсар-кертерча № 112 йолча округе баха харжархой. Саготденна, хьувзар окружной комиссе доакъашхой кворум ца хилар кхераш. ХIаьта а нах хьааха болабелар, культура Двореца зал хьалъюзаш латтар. Кхыметтел счетни комиссе баьгIа мехкарий а кхебацар уж дIаязбе.

Цу хана «фур-р-р» аьнна араболабелар нах.

— Фу хилар хIанз?

— Хургьяц, йоах, собрани.

— Малав из яхар?

— Райкомера вена цхьа саг ва.

Сцена тIа а ваьнна, наха хьалхашка бехказа вала вийзар райкомера веначун. Со шун собране йохае а е укхаза дакъа лаца а венавац, е сай лоIамах а венавац, йоахар цо, оаша фу ду хьажа, бIарглакха вайтав со.

Аз цIи яккхац цу аппаратчика. Тоъам хет сона цу чу хиннача наха из вовзаш хилар. Цун ший бехк ца хила а мег цига вар а хIаьта ше яхачоа нах тIехьабаха из гIортар а.

ХIана лацар райкома «аппаратчика» из собрани хилар а лерттIа из дIаяхар а? Берсанова, Тумгоевас, кхыча харжархоша гуччахьа дийцар цу бахьана овла мичахьара боагIа. Сона а хет вай из гуччахьа дийцача бакъахьа. ХIана аьлча, цу цхьан зале гучадаьнна Iац цу тайпара къаьна лазар. Хоржамий кампани шер ме лу каст-кастагIа нийслу районе цу тайпара моттигаш. Кхыча тайпара аьлча, озабезамаш, лакхе латтараш хьалха тувсаш, наьха лоIам, наьха дагарле йоха а еш, цхьаболча наха е цхьайолча тоабаша - группаша шоайдар юкъе кхувса моттигаш.

ЦIена дош, цIена къовсам, сов кхохкаенна хуле а цIена дискусси эш хоржамашта.

ЧIоагIа хоза доацаш, тоам боацаш хIама дар цу хьакъехьа сона а кхыбаршта а цу зале хезар. Бакъдий, харцдий хац сона: мурдаш, хIаьта царна тIехьара нах шийгахьа бахар духьа маьждиге а ваха кирпишкаши ахчеи деннад цу округе гIолла республика Лакхехьарча Совете депутаталла кандидаташ хила оттабаьчарех цхьанне. Цига-м цу претендента цIи а яьккхар, из мичахьа болх беш ва а дийцар, хIаьта а сона сайна-м, дег тIара аьлча, эзделца хетац газета тIа из хьоахаве. Хьанна хов фу дага долаш из маьждига каракхайдав СагIа-м луш хул. Къаьстта Наьсар-кертера дар санна кIалдисача, тишденнача маьждига.

Массане а теркал ца дийча даргдоацаш дар къаьнача хьехархочо даь къамаьл. Шоай кхела, шоай моттигий, шоай гIулакхий дай шоаш хила, яхаш, Iаьдало хьа ма кхайкадой вайга, — йоахар цо. — Из бокъо вай кхоачашъе гIертара белгало а я-кх тахан вай воашта юкъера цIенагIа а наьха тешам дуккхагIа тIехьа бола а нах харжа гIерталга. Нийса бац вайна цу гIулакха хьалхашка тувса нах. Вайна эшац шоайла лакхе латтараштa хьалхашка цаIи, наха хьалхашка шоллагIдари дувца — ши юхь йола нах. Цар даьр а хIанзчул тIехьагIа дергдар а гуш да вайна, — йоахар цо. — ХIаьта бакъвола, наьха оагIув хьаллоацаргбола саг шоашта юкъе чиновникаша ца вуталга ховш ма дий. Цудухьа районе шерра даьржад кхааш, базараш, кхымел дола нийрча хIамаш. Цудухьа ях аз: депутатски доал — наха шоаш къоабал баьча тешамеча нахага мара кхачийта мегаргдац.

Ца дийцача даргдац, аьнна хеташ юкъе тессар аз из укх репортажа, хIана аьлча кхыча претенденташта а хIаьта харжархошта шоашта а накъаяргйолаш дика урок я из.

Атта дацар НГIАССР депутаталла кандидат ваьча Тутаев Яхьъяй Аюпа. Харжархоша, массе оагIора из вовза гIерташ, дукха хеттараш дора. ХIаьта а зIамига саг дувца хIама долаш а ховш а вар.

ХIама ца эшаш берригa харжархой раьза а болаш, республика халкъа депутаталла кандидат отта вир собране гулбеннараша шоай юртхо, «Маяк» яхача совхоза керттера инженер А. Тутаев.

М. КАРАЕВ.

ШУ ЧАКХДОАЛЛАШ

Укх шера 11 бетта республика промышленноста къахьегама коллективаша баь болх

1989 шера цхьайтта бетта паччахьалкхен заказашкен юкъарчал доацаш долча бувзамашкен хьежжа ерригa республика хьанийцача продукци лоаттаяра дола договорни декхараш 97.5 процент кхоачашдаьд, дIадахача шера цу юкъа кхоачашдаьраш 96.5 процент мара доацача.

Продукцена поставкаш яра дола договорни декхараш кхоачашдаьдац 36 предприятеи объединенеи коллективаша. Цар шоай потребителашка дIа ца кхоачийташ йиса промышленни продукци 45,5 миллион сома маьха я (1988 шера цхьайтта бетта дIа ца кхоачийташ йисар 62,4 милкион сома маьха йолча).

1989 шера цхьайтта бетта хьаяь промышленни продукци соахка цу юкъа хьаяьчул 0,1 процент кIезигьеннай.

Продукцена поставкаш яра договорни декхараш кхоачашдар, арахеца продукци дегIаяр (баь болхи гIулакхаши) республика ерригa промышленность хьанийцача укх тайпара да:

Продукцена поставкаш яра договорни декхараш кхоачашдар, арахеца продукци дегIаяр (баь болхи гIулакхаши) республика ерригa промышленность хьанийцача укх тайпара да:

	Договорни декхараш кхоачашдар: План кхоачашъяра процент	ДIа ца кхоачийташ йис. продукци эзар сом	Предприятеш	Продукци дегIаахара темпаш
Ерригача республике гIолла	97,5	45,5	25,2	99,9
Союзни доалахьара промышленность	97,6	32,1	34,4	99,1
Республикански доалахьара промышленность	97,1	13,3	22,5	102,0
цу даькъе: НГIАССР Министрий Совета чуйоагIа промышленность	95,1	3,2	36,4	88,9

ГоспиемкагIа болх беча промышленноста предприятешка 1989 шера цхьайтта бетта цкъа дIаелча чакх ца йоалийташ соцаяь продукци 4 процент я, кхы пайдана йоацаш брак яьр 46 эзар сома маьха я.

Грозненски, Ачхой-Мартановски, Урус-Мартановски, Веденски районашкарча промышленни предприятеша толамца кхоачашдаьд договорни декхараш продукци дегIаахара боарами.

Юкъера лаьрхIача республикерчул лохагIа ба договорни декхараш кхоачашдара боарам Шалински района промышленни предприятешка (96,5 процент). Щелковской районе — (96,8 процент). Назрановски районе — (93,5 процент). Сунженски районе (94,2 процент). Шатойски районе — 82,5 (процент).

Шоай потребителашта продукци лоаттаяра дола договорни декхараш кхоачашдара даькъе эггара чIоагIагIа тIехьаюсачарех я производственни объединенеш: «Грознефтеоргсинтез» — 23,9 миллион сом, «Чеченингушстройматериалы» — 2,9 миллион сом, Биохимически завод — 2,2 миллион сом, цементни завод — 1,2 миллион сом, Назрановски трикотажни фабрика — 3,0 миллион сом.

Цхьайтта бетта планал совгIа даьккхад 97 эзар тонн мехкдаьтта (газоконденсат а тIехьа дIалаьрхIача), 152 миллион кубически метр газ.

Тракторни прицепаш, прибораш, автоматизаце средстваш, царна эша запчасташ, химически оборудовани, АПК-на эша технологически оборудовани, кхыйола продукци арахецар оттаяь задaнеш толамца кхоачашъяьй.

Из иштта дале а, халкъа боахама эшача промышленни продукце цхьадола лоарамера тайпаш арахецара даькъе планаш кхоачаш а ца еш, цIенхаштта тIехьаюсаш я промышленность.

ДIабахача цхьайтта бетта планагIа лархIачох ара ца хецаш дисад 2.7 эзар тонн полиэтилен, 29 эзар тонн цемент, 42 миллион етта кирпишк, 21.6 эзар кубически метр аьшкбетона конструкцеши оатхалаши, 503 эзар сома маьха мехкдаьттааппаратура.

Цхьайтта бетта цхьадола кхачая товараш арахецар хьахьокх дIахорча даннеша:

	1989 ш. цхьайтта бетта хьаяь продукци	План кхоачашъяра процент	1989 ш. цхьайтта бутт 1988 шера цхьайтта беттаца нийсбича (проценташ-ца)
Пачхахьалкхен ресурсех даьккха дуль I категорех йола субпродукташ а тIехьа дIалаьрхIача — эзар тонн	20,5	102,9	116,6
Колбасни изделеш — эзар тонн	5,5	101,1	98,2
Мерзача шурий продукци (госресурсай бийдалах ляьккхар) — эзар тонн	76,0	101,0	102,1
Хьаьна нахчаш — тонн	2027	105,9	99,7
Генарий даьтта — эзар тонн	3,5	122,9	98,3
Кондитерски изделеш — эзар тонн	9,1	105,8	108,4
Макаронни изделеш — эзар тонн	5,3	100,1	96,0
Консерваш — млн. условни банка	210,0	-03,6	125,6
цу даькъе сомий сокаш	84,0	104,3	88,8
Корта бохабеш доаца маларaш — эзар дал	1370	89.1	94,5
Минеральни хий — млн. полулитр	25,2	99,4	97,5

Статистика Нохч-ГIалгIай Республикански управлени.

«Грознефтеоргсинтез» производственни объединенена чуйоагIача Грозненски производственно-товарни контора цхьоалагIча цехе оператор йолаш Лапковская Алла Николаевнас къахьега ялх шу дизад. Ше каралаьцача балха говзалах, технологически процессех тIехдика кхеташ я из. Хадданза фийла хьеж из ше доалдеча участкерча оборудоване беча балхага. Ше смена хьаэцалехьа массе а йолча участке йодаш, оборудоване беча балхага, лоро унахочунга санка ладувгIаш, хьожаш чакхйоал Лапковская Алла. Цул тIехьагIа шийла хьалхарча смене къахьегама вахте лаьттарашка хоатт цо смена чакх миштa яьлар, технологически процессаш е режим толхаяь моттиг нийсъеннайий. Нагахьа санна технологически режим толхаяь, балха тIа хьовзам хинна вокх смене моттиг нийсъенна яле, Алла Николаевнас сиха оарцагI а яле, нийсденна кхоачамбоацараш дIадахара де дезар ду тIехьа а ца тетташ. ХIана аьлча, цо дика кхетаду, цу даькъе ше мело йой, наьха санна балха тIа хьовзам хила а производствана доккха зе хулаш моттиг нийсъяла а тарлулга.

Иштта шийбол вIаштIехь а баьккха, къахьегаш йолча Лапковская Аллай смене цхьа моттиг нийслац технологически установке режим толхаяь. Хьинаре къахьегарал совгIа, цо доккха дакъа лоац установка технологий юкъарча вахаре а. Укх тIехьарча шерашка предприяте профкома члена декхараш кхоачашдеш хьайоагIарех я из. Юкъарча балха тIа шийна тIадаьхка декхараш цхьаккха тайпа дакха гIалат доацаш цIена кхоачашдеш хьайоагIа из хадданза.

Ше профкома член хиларах тарра цIенхаштта къовсам лоаттабу Аллас къахьегамеи производственнии дисциплина ,технологически режим телхаераща. Цхьабакъда, установкерча моллагIча болхлочунна эшаш дола гIо-новкъостал де, шийопыт дог раьза долаш дIайовзийта кийча я из мичча хана а.

Хьаьнала къахьегаш цо даьхача производственни хьокхамий лакха мах баьб контора кулгалхошеи общественни организацешеи. Дукха я цунна тийнна сийлен грамоташ, ахчан премеш, маьхера совгIаташ, яьха баркалаш. ХIьта цун портрет производственно-товарни контора Сийлен улга тIа хьалтеха доалл. Лоацца аьлча, бIаьха беце а сийдолаш ба цун къахьегама никъ.

СУРТА ТIА: оператор А. Лапковская.

Г. КУРИЛЕНКО.

Партийни вахар: балха стиль

ТЕРКАМ ТIАОЗА ДЕШАШ

Парте Ленински райкоме каст-кастта хулаш да вай ханара лоархIамегIа йола проблемаш ювца «Герга истолаш». ХIанз вIашагIкхийтача наха йийцар а яр радикальни экономически реформа.

Гулбеннача Ленински районе предприятей, организацей, дешара заведеней викалаша шоай теркам дукхагIча даькъе цхьан деша тIабахийтабар: хIана да из иштта — цхьайолча предприятешка боахама механизмах пайда эц, кхыча предприятешка эцац. Гуш да, цу хаттара дизза жоп дала вIаштехьдергдоацилга, хIана аьлча, берригача мехка а лерттIа къоастадаьдац из лоархIаме гIулакх. Цхьабакъда, «Гергача истола» тIа из дош тохкаш хиларо а пайда лу.

«Красный молот» яхача завода викалаша дийцачох, коллективаш толаме социально-экономически дегIайоагIаргйолаш, лакхехьарча планироване органий карарьяла еза уж. Таханарча дийнахьа, заводе дулургдолаш хIама да из — пачхахьалкхен заказах продукци 50 процент мара яц арахеца езаш. Бакъдар аьлча, халонаш-м хул. цу тайпарча кортамукъаленах — предприяте ше лаха беза заказчикаш, материалаш, оборудовани. ХIанзарчох, заводе уж дешаш дика къестаду. Планаш оттаеча хана, эггара хьалха, социальни программаш вIашагIйохк укхаза, хIьта цул тIехьагIа уж кхоачашъяра резерваш лех.

ХIьта, ерригa продукци пачхахьалкхен заказех арахецача предприятеша фу де деза? Иштта предприяти я Грозненски швейни объединене цхьоалагIа филиал. Шин шу хьалха, цо шийлоIаме Iалашо ергйолаш оттадаьдар цун коллективо. Цу хана дукха болх бир Iилманхоша а райисполкома планово-финансови комиссе а. Цхьабакъда, хIама хиланзар цунах. Коллектива болх тоалургболаш, производство дегIайоалае еза, болхлой къахьегама а вахара а хьалаш тоаде деза. ХIьта 100 процента пачхахьалкхен заказ хиларах, коллективага ахча дац из деррига къоастаде.

Бакъдар аьлча, Грозненски производственни швейни объединене дуккха проблемаш Iайнай. Уж ювцаш къамаьл дIаходихьар парткома секретара А. Н. Гаряевеи планови-экономически отдела начальника Н. И. Хомяковаси.

1963-ча шера денз йолаш я из объединени. «Вал» ялара духьа сихха шеръеш хиннай хьалха цун производственни площадаш. Цу хана, тIехьагIа хургдолчох уйла еш саг вацар, вIалла пайдане йоацача гIишлошка хьайийлар цехаш. Цудухьа, хIанз цу политиках ийца пайда гуш ба: тиша гIишлош, ширъянна оборудовани, къоаста ца лу социальни дешаш, из деррига бахьан долаш кхычахьа дIауха болхлой. Самостоятельность ца хилча из хьал тоалургдац. Цхьабакъда, центральни органаш яла раьза яле а моттигарчар цун никъ бехк.

Мишта тоаде деза цу тайпара этта хьал? Нохч-ГIалгIай пачхахьалкхен университета декана Т. Г. Абубакарова хетачох, цхьан предприяте юкъейоалаяьча кердача боахамий механизма бизза пайда лургбац. Хьал тоалургда, берригача мехка из механизм болх бе йолаелча. Цудухьа, массанахьа предприятешка цунга кийчо е еза.

Къамаьл йистедоалаш вIашагIкхийтараша дийцар Iилмах эца йиш йолча пайдах лаьца. Укхаза дукха кхоачамбоацараш да. Цкъаза Iилманхоша ца тохкаш дут лоархIаме дукха хIамаш, производства юкъейоалаяра оттаяц шоай разработкаш. Вешта, производственни коллективаша а, шоай лерттIа кIийле ца хиларах, шоашта Iилманхоша луш йолча рекомендацех пайда эцац.

Цхьан вIашагIкхетаре мел долча хаттарашта жоп дала могаргдац. Уж хаттараш геттара дукха да. Амма, лоархIаме да, проблема теркам тIаозар. Из дика вIаштIехьдаьлар «Гергача истола».

О. ЕВДОКИМОВА, журналист.

Iилманхо, хьехархо, йоазонхо

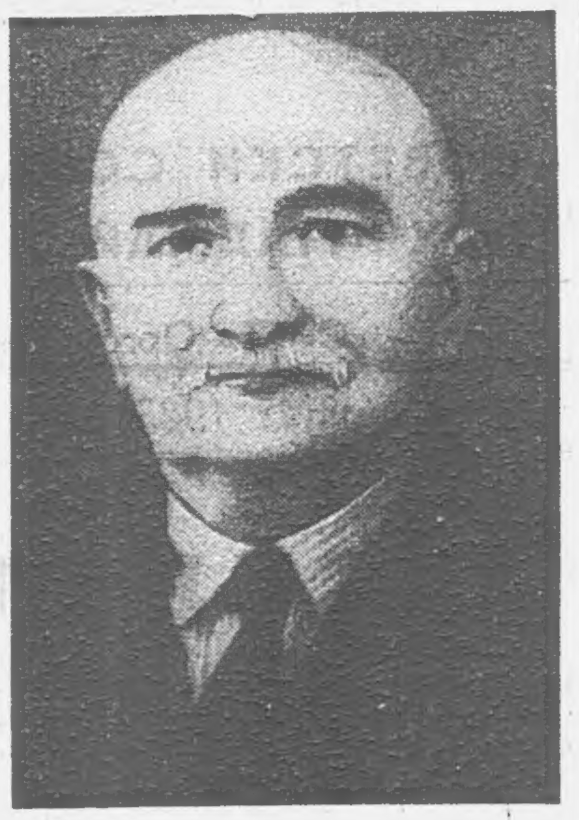

(МАЛЬСАГОВ ДАХИЙ ДОШЛАКЪИЙ ВАХАРАХИ КХОЛЛАМАХИ).

ШИЙ Iилман балхаща а, говзамеча литературни произведенешца а Сийлахь-йоккхача Октябрьски социалистически революцес къахьегамхошта еннача сердалонга, паргIатонга нохч-гIалгIай халкъ кхачара дукха къахьийгачарех ва Мальсагов Дахий Дошлакъа. Из ваьв 1899 шера 23 декабре Назрановски округа Дошлакъий-Юрта ахархочун дезале.

Дошлакъий да Даха 1877—1878 шерашка хиннача эрсий — туркий тIем тIа дакъалоацаш а, хIьта цига майрали денали гойтарах прапорщика чин долаш цIавена а хиннав. ХIьта цу тIем тIа хинна човнаш бахьан долаш из 1900 шера кхелхав.

Иштта зIамига волча хана денз да а воацаш висача Дошлакъий 1917 шера нана а ла, хIьта а деналах ца вохаш, мелла халонаш шийна тIаоттарах дешар ца дуташ, шийх наьха дог ца эккхийташ, царна веззача хана цар гIулакха ураотта визза новкъост волаш хьалкхув Дошлакъа. ХIьта цунна дола тешалаш дуккха а да. Масала, Къулбаседа-Кавказе граждански тIом латтача хана цIеча партизаний отрядашка волаш тIом баьб цо, хIьта 1919 шера февраль бетта Долакха-Юрти, Наьсар-Кортен бахьан деникинцашта духьала тIом беш шозза човнаш а яьй цунна.

ГIалгIай мехка Советий Iаьдал эттача денз 1923 шерага кхаччалца цо болх баьб Назрановски райисполкоме. Цул тIехьагIа, 1924 — 1930 шерашка из деша ваьгIав Къулбаседа-Кавказски педагогически института эрсий меттеи литератураи отделене. Белгала цу хана цо дIаболабаьб Iилма — тохкама болх. Цул совгIа, гIалгIай меттала массехк школьни учебник оттадеча дакъа а лаьцад.

1930 шера денз 1934 шерага кхаччалца Горски педагогически института языкознане кафедра ассистент волаш болх бу Дошлакъас, дакъалоац ГIалгIай краеведене Iилма-тохкама института балхаца а.

1934 — 1937 шерашка Ростоверча Къулбаседа-Кавказски краевой историко-лингвистически институте гIалгIай мотт тохкаш болча аспиранташта кулгалдеш хул Дошлакъа.

1940 шера денз 1944 шерага кхаччалца Нохч-ГIалгIай историе, метта, литература Iилма-тохкама института лингвистически сектора заведующи а волаш боккха Iилмани, организаторски болх дIаболабу цо. Цул совгIа, Нохч-ГIалгIай пачхахьалкхен педагогически институте «Введение в языкознание», «Эрсий, нохчийн гIалгIайн меттаех йола диалектологи» курсаш а еш.

1944 — 1957 шерашка Дошлакъас къахьег Киргизски педагогически институте эрсий метта кафедра доцент а волаш. Вай ханарча эрсий метта курси, киргизски школе из хьехара методикеи я цо хьехаш. Цу хана тайп-тайпарча сборникаш тIеи журналаш тIеи кепатеха арайоал цо язъяь массехк Iилма—методически статья а.

1957 — 1958 шерашка Дошлакъас болх бу Нохч-ГIалгIай историеи, меттеи, литератураи Iилма-тохкама института директор волаш. 1958 — 1966 шерашка Нохч-ГIалгIай пачхахьалкхен педагогически института вайнаьха меттеи, литератураи кафедра доцент волаши цул тIехьагIа профессор волаши къахьег цо.

МАЛЬСАГОВ Дахий Дошлакъа лоархIам беш хиннав вай халкъа багахбувцам дIаязбара а тахкара а, искусствои литературеи дегIадоаладара, шерра Советски мехкарча къахьегамхошта уж дIадовзийтара. Иштта, 1931 шера Ростове Къулбаседа Кавказа халкъий искусства Олимпиада хиларца дувзаденна «Молот» яхача ростовски газета тIа цо кепатох «ГIалгIайчен къахьегамхой искусство» яха статья. Цул тIехьагIарча шерашка «Революции лоаманхои» яхача краевой журнала тIа «Нохч-ГIалгIай фольклор Iомаелга вIаштIехьадаккхарга», «Нохч-ГIалгIай литературни меттах». «ГIалгIай литература» яха а, иштта кхыйола статьяш а араяьннай цун. 1941 шера Нохч-ГIалгIай книжни издательствос къаьстта книжка а долаш арахец ерригача кавказски языкознанена юкъе эггара хьалхара «Нохч-ГIалгIай диалектологии, литературни мотти дегIаахара наькъаши» яха цун монографически болх. Цун кандидатски диссертаци яр из.

Цу шерашка а, цул тIехьагIарча хана а Мальсагов Дахий Дошлакъас даьча Iилма - тохкама балхаша кIоаргга гучаяьхай нохчийн, гIалгIайн меттай фонетика, морфологе, синтаксиса, лексика дукхагIйола белгалонаш.

1931 шера Ростов-на-Дону яхача городе хиннача Къулбаседа Кавказа халкъий искусства краевой Олимпиаде Мальсагов Дошлакъаси Мальсагов Оарцхоси цхьана язъяьча «Кердача наькъа тIа» яхача пьесах спектакль оттаяьй гIалгIай делегацерча самодеятельни артисташа. Карара-кара тела ЦIе байракх яьккхай цар цу наькъагIа. ХIанз а тIехьа Грозне краеведчески музее йолаш я из.

Говзаме таржамхо хиларца а наха дика вовзаш вар Мальсагов Дахий Дошлакъа. Цо гIалгIай меттала даьхад А. С. Пушкина къаьст-къаьста фаьлгаш, Н. В. Гогола «Дайна сиганош», М. Ю. Лермонтова «Мцыри» яхача поэмаш тIара отрывкаш, И. К. Крылова баснеш, А. М. Горьке «Лаьчах дола иллии», «Буревестниках дола иллин». ТIехьарчоа М. Ф. Аушевца цхьана дир цо таржам.

Доккха дакъа лаьцад Д. Д. Мальсагова нохч-гIалгIай халкъа багахбувцама произведенеш эрсий меттала йоахача. Белггала дика таржам даь хиннад цо 1931 шера арадаьннача Измайлов Зархмата сборника тIарча лирически иллешта.

Дуккха терко яьй Мальсагов Дахий Дошлакъас Нохч-ГIалгIай багахбувцама памятникаш, къаьстта нартски эпос дIаязъяраи цунна Iилманца кIоаргга тохкам бараи.

Мальсагов Дахий Дошлакъас дилла а терко йора гIалгIай советски литература хьахиларaи, дIахо йолача хана из сиха дегIаахараи. «ГIалгIай советски литература историе очеркашта» лаьрхIа Зязиков Бахьаудиница цхьана вай кертерча критико-литературоведчески очерк яйнар цо 1961 шера. Цига кIоаргга анализе бир гIалгIай йоазонхой поэтий Озиев Салман, Ахьмадан, Яндиев Джамалдин, Осмиев Хьамзат, Хамхоев Ахьмада, Хашагульгов Махьмада, иштта кхыбарий а произведенешта.

Нохч-ГIалгIай АССР халкъа просвещене гIорваьнна цIихеза болча деятелех цаI вар Мальсагов Дахий Дошлакъа. Дилла ше педагогически балха воллаше а дукха Iилманхой, педагогаши, йоазонхой, кхебир цо. 1930-ча шера денз арадийннача дуккхача школьни учебникийи хрестоматейи, программайи массехк методически пособейн автор вар из.

1934 шера Мальсагов Дахий Дошлакъийна доцент яха цIи елар, хIьта 1941 шера вайнаьха мотт тохкаш баьча балха толамца диссертацена защита яьчул тIехьагIа, СССР Iилмай Академе востоковедене института Iилманхой Совето филологически Iилмай кандидат яха степень елар цунна. 1964 шера профессор хилар цох. ХIьта 1937 шера денз Советски йоазонхой Союза член вар из.

1960 шера Нохч-ГIалгIайчене Советий Iаьдал оттадаь 40 шу дизарца дувзаденна, боккха общественнии Iилма — тохкамеи болх барах, цIихезача гIалгIай йоазонхочоа, языковеда, фольклориста, переводчика Мальсагов Дахий Дошлакъийна Нохч-ГIалгIай АССР Лакхехьарча Совета Президиума Сийлен грамота елар, хIьта 1961 шера «За трудовую доблесть» яха медаль а елар.

ДИККА боккха лоархIам болаш дакъа лаьцар Iилманхочо дерригача дуненна довзаш дола «Слово о полку Игореве» яха древнерусски литература памятник тохкача а. Цу Iилман балха лакха мах бир дуккхача цIихезача советски Iилманхоша, масала, академикаша Д. С. Лихачева, А. В. Орлова, иштта кхычар.

Мальсагов Дошлакъас 1931 шера язъйир «Iарамхи» яха поэма. ХIьта цу шера из эрсий меттала а яьккхар М. Слободской яхача эрсий поэто. ХIьта цун боккхача лоархIаме болча чулоацамга а, эргача художественни формага а диллача, вайна гучадоал гIалгIай литературе поэмай жанр дегIайоалаяра из произведени дикка доккхача маIане хилар.

Нагахьа санна, массаза саг ва хьо аьнна, шийга хаьттача, шийна масса къаман мотт хов а хьаже дала деза моллагIча саго цу хаттара дола жоп, оалаш да вай халкъо. ХIьта Мальсагов Дахий Дошлакъийна дика ховра гIалгIайи, нохчийи, бацойи, аьккхийи, эрсийи, казахийи, киргизийи, иштта кхы а вай мехка дахача кхыча халкъий метташ. Цул а совгIа, шийна меттала долаш санна цо паргIатта Iодешар немций, французий, латински меттала арадаьнна газеташ, книжкаш, журналаш, Iилман—популярни а, художественни а литература.

ИШТТА кIоаргача Iилманга кхаьча саг ше хиларга хьежжа дукха йоакхо йир Дошлакъас Нохч-ГIалгIай Iилманхойи, йоазонхойн хьалкхебара. Масала, цо геттара дукха гIо даьчарчарех ба тIехьагIа филологически Iилмай докторaш хинна бола И. Г. Арсаханов, И. Ю. Алироев, Ф. Г. Оздоева, В. Д. Тимаев, А. С. Куркиев, геттара дукха Iилмай кандидаташ, доценташ. Лоацца аьлча, хIанз юкъерча ханара а царел бокхагIа а болча дуккхача Iилманхойи, йоазонхойи хьехархойи бокъонца хьехамхо хиннав из.

ХIьта белгалде доагIа, Мальсагов Дахий Дошлакъас мел баьча, цун халкъа массе а оагIорахьа эшаш хиннача дуккхача балхех ала мел доагIар хIанз а аьнна доацалга, цар мах хIанз а бокъонца белгалбаь боацалга. Сихха вIашагI а теха, къаьстта книжкаш хургдолаш кепатеха арахеца доагIаш дар цунах мел дисса Iилман а, говзаме а йоазонаш, къаьстта цIаккха а кепатоханза дисараш. Кхы а кIоаргагIа тахка, дуккхача наха дIадовзийта деза уж. Из санна шоай халкъа лаьттача наьха вахарахи кхолламахи яздаь кхыча хьалкъий массехк доккха книжка а, монографически тохкамаш а, кхыметтел даьха кинофильмаш а хул. ХIьта вай тахан из цхьаккха а доацаш да.

Сел чIоагIа республика культура дегIайоалаяра низ а хьинар а дIалуш лаьттача Iилманхочун, йоазонхочун цIи лелаеш йола школа, улица, сквер, парк, клуб яц вай республике. Грозне кхыметтел из Iоваьча Наьсаре а, Дошлакъий—юрта а яц цун цIи лелаеш йола цхьацаI.

Из деррига тахан вай массане уйла тIаоза езаш да, хIана аьлча селхане йоацача халкъа кхоане а хилац. Овла боацаш йола га санна хул из тIаккха. Ший халкъа дик-дикагIча наьха доагIаш дола сий де а, уж лархIа а Iомадаларга хьежжа мара хилац моллагIа долча халкъа из дIахо дахара никъ.

ХIьта цIихеза Iилманхо а, хьехархо а, йоазонхо а, просветитель а хинна Мальсагов Дахий Дошлакъас вай гIалгIай халкъо хетта а сийде а хилар вайга оалийт: «Цхьакха а диллургдац цун гIулакхаш. Халкъа цIихеза бицлац цун тайпара бола шийх къонгаш».

Абу МАЛЬСАГОВ.

Социальни дешай —хадданза терко

Кхоане ехкаш...

Кхо шу хьалха республика районашка дIадоладаьдар Iалаьмате дика гIулакх — нах бахача моттигашка социальни культурно-бытовойи объекташ хьалъяра програмаш кийчъяр. Мадарра дийцача, цхьан юкъа цу лоархIамеча деша йоакхо е а доладеннадар моттигера Iаьдалаш. Иштта нийслелар Сунженски районе а. Цхьабакъда, из гаьна даланзар. Программаш каьхаташ тIа йисар. Долче, тIехьашка даьккхар бахача наьха дукха хьашташ кхоачашделга.

Дукха ха йоацаш со нийсвелар цу района Троицкая яхача станице. Укхаза вах 5630 саг. Района кхыча нах бахача моттигашца нийсдича укх станица хьал ла мегаргдолаш да. Станице я шийклуб, больница, шиъ берий беш, кхачан а промышленни а товараш дохка тикаш, кхыдар. Бакъда, укхаза бахача наьха хьашташ дизза кхоачашдара уж кхоачамболаш яц. Цу тIа лархIа мадезий, шер-шера нах дукхагIа тIанхеташ болга. Из дага а кхоабаш, районсоциальни даькъе дегIайоалаяра программа тIа белгалъяьхар Троицке хьалъергйола соцкультбыта объекташ. Царех дукхагIъяраш хIанзлехьа а эксплуатаце дIаяла езаш яр. ТIаккха кхоачашхиларий из?

— Хиланзар, — йоах Троицки станични Совета председатела Боциев Борис Михайловича. — Тха доазон тIа уллача XIX партсъезда колхоза новкъосталца хьалъяь 13 коттедж мара, кхы хIама даьдац. ХIьта уж а хьалъе йолаяьяр программа оттаялехьа. Станицана, масала, Iалаьмате чIоагIа эш шийамбулатори. Из карара шу долалуш хьалъе болабеннабар гIишлонхой, оттаяьча графикагIа укх шера йисте а йоаккхаргйолаш. Амма, цунах хIама хургдоацилга хIанз гуш да. Болх сеца латт. Тоъаш яц перемычкаш, бетонах яь плиташ, кхыйола гIишлон материалаш. ХIьта уж Iалашийча а болх дIахо дIабахьа йиш йолаш дац ахча ца хиларах. Иштта бахача наха тахан сихха хьалъе езаш яр кхы а берий бешамаш. Цхьабакъда, уж хьалъяра тахханалца хьахийца цхьа сом дац.

Дагадохарах ала деза, Троицке берий бешамаш хьалъе еза, яхаш, дувца дукха ха я. 1983 — 86 шерашка а района генплана юкъедихьадар из. Амма, дика планаш увттайой а, уж кхоачашъяра сагота волаш саг вац районе. Из дош тесса дитад, тIахьожам лоаттабац шоаш дIахьожаяь средстваш караерзаяра а.

— Сона ховш юрта Совете райисполкомера цхьа кулгалхо хиннавац укхаза социальни дешай миштта йоакхо ю хьожаш, — яхаш дувц Б. Боциева. — ХIьта аз сайгара дукхаза гIеттадаьд из халкъа депутатий районни Совета сессешка а райисполкома заседанешка, новкъостал дийхад шоаша оттаяь программа кхоачашъяра. Бакъда, аз дувцар дIахозаш саг коравевац сона. Кулгалхошта дезац цу тайпара къамаьл. Кхычахьара гIо ца эшаш, деррига а оахоша вIаштIехьдоаккхаргдар средстваш яларе. ХIьта станични Совета бюджет геттара а зIамига я. Из халла мара тоъац тха бюджетах якхаш йола организацеш лелаяра.

Бакълув председатель. Тахан станични Совета бюджетах лелаю шиъ школа, шиъ берий беш, бухгалтери, станични Совета болхлой. Цу тIера ахча хьежаду больницана новкъостал дара, кхычахь гIулакхашта. Цхьабакъда, из тоъац станица лостам бара, наькъаши наькъа такилгашеи дахкара, кхыдараашта. Масала, хьалха хинна кхоъ станични Совета председатель гIийртар Сунжа яхача хи тIа улла тIий тоаде. Амма, хIама хиланзар. Райисполкома кулгалхоша средстваш цу гIулакха хьожае тиганзар. ХIанз вилагIа вола председатель а лел цу деша къахьегаш. ХIьта цу юкъа геттара тишденнад тIий. КIезигагI-дале, шиъ-кхоъ керда тIий эшача станице. Уж ца хиларах наха бала Iувш. ЭгIа йисте ваха саг магIа йисте ваха эттача станица го баккха безаш хул. ТIаккха массагIа да уж кхы а саггота кхоачашде деза наьха хьашташ. Алапи кIезига ийдеча хала боахкача бокхийча дезалашта, цхьаь бисача тIемеи къахьегамеи ветеранашта, инвалидашта новкъостал де деза. Лоадам боацаш хIама да, аьнна, хетаргда нувхаш дIакховсар. Бакъда, станице бахача наха цунах проблема хиннай. Укхаза хIанз нувхех хьалбиза биъ гув латт станицел дIаара яхьа ца могаш. Яц транспорт а цунах дIадала ахча а. Кхыметтел электричество дIахоада а яьб багIар стансовета болхлой. цунах дIадала ахча ца хилар эша средстваш а. Иштта къоабахьан долаш со укхаза кхачача дийнахьа.

Цу тайпарча хьале дувца эшац харжархой наказаш кхоачашдарах. Уж бакъдар дийшача, ахаш а кхоачащде карагIдаьннадац. Цу дерригне нах эгIазбуг, боабу цар перестройках бола тешам. ХIана аьлча, вай дIанхайкадаьд перестройка наьха духьа, цар вахар, хьал таро тоаяра еш я, аьнна. Из да а да иштта. Цхьабакъда, цхьаболча бехктокхам боацача кулгалхоша хьадеш хIама а доацаш, объективни бахьанашта тIехьашка а лечкъаш, толхаду деррига гIулакх. Цхьан хана программа кийчъеш белгал ма яьхаярий эша средстваш а. Иштта къоастадаьдар уж мичахьа, мел дIаяхийта еза а. ХIьта цу программашка хьежжа пачхахьалкхено ахча хьахийцадар. ТIаккха мича дахад из тахан? Цу хаттара жоп хьадеха деза бехктокхамеча кулгалхошкара. ХIана аьлча, из ца дича наха ховргдац бехке вар малав. Царна моттахургда пачхахьалкхено наьха хьашташ Iалащдара ахча хьахецац, аьнна. Из иштта доацилга къаьгга дола тешал да хIанз дIайодаш йола СССР халкъа депутатий ШоллагIа съезд, цига правительствас ювцийта хьачуенна программа. Таханарча экономически геттара халача хьале а правительствос кертте оттаду вай социальни дегIадоаладара лостамаш.

Цо цIаьхка хьахьокх тахан моттигерча Iаьдалаша эггара хьалха къестале дезараш социальни дешаш долга. Йиш яц цу хьакъехьа денна дош кхоачаш ца де. Из дагадохийта безам бар Сунженски района райисполкома а юртий Советий а председателашта.

Х. ШАДИЕВ.

Iалам бIехдераш — бехк токхаме!

Шолж Iомелдоагlача из бlехду цун берда йистошка ядача промышленни предприятеша, колхозаша, совхозаша. Цу зуламех, зенех да укх оагlо тlа дувцар

ЦIЕНХАШТТА ОТТАДЕ ДОАГIА ДОШ

Ши километр лакха болча лоам тIара долалу Шолж. Цо беш бола беррига никъ кхо бIаь километр гаргга ба. Цун йистошка тIехь-тIехьа кIезигагIа юс хьу. Хила йоагIачох хIанз йисар 25 процент мара яц. ХIаьта цо дIалоаца ерригa моттиг 12200 квадратни километр майний. Из хул вай деррига долхача хиша — Органа, Эсас, Джалкас, Басса, Мартана, Гехас, ГIойтIас, Белкас, ВаларгитIас лоацар миссел. ТIаккха дика кхетаде доагIаш да Шолж мел боккха лоархIам бола хий да, из мишта эшаш а лораде дезаш а да. ХIаьта лорадой из, хьожий цунга?

Тха корреспондента дувцаргда шоана Шолжа историа тахан вай цун хам мишта бу а.

НАЗРАНОВСКИ РАЙОН

ШОЛЖ бIехде доладу Наьсарча. Экажкъонгий-Юрта бIехде доладий, тIехь-тIехьа дукхагIа бIехдеш ,мехкдаьтта отходаш а кхеташ, цун хий геттара йирчадоакх, толхаду. Ишттал дегаза даккха доладаьд Шолж къаьстта укх тIехьарча 15—20 шера. ХIаьта цхьаболча наха дагадоагIа цу чура хий моллагIча а моттиге мала мегаргдолаш хинна.

ХIана эттад цхьан хана шакIа санна цIена хинна из хий дега хийра доалача? Цу хаттаро уйла е езача оттаву, дагадохийт хIанзарча вайнаьха-нохчий, гIалгIай дьаша Шолж мишта лоархIаш хиннад.

Цар чIоагIа лорадеш хиннад Шолжа чура хий меттел, цунна йистера Iалам а — хьу. Шоашта Iай кхатила дахча Iалашдеча хана цунна йистерча хьунагIара дежа е дагIаш дола докъаденна дахча мара доаккхаш хиннадац цар.

Мел чIоагIа дог гIоздоаккхаш хиннад, саг чакхвоалалургвоацача листача хьунагIарча, саго боча кулç тохаш тоабаьча хьасто! ДIайхача дийнахьа ша санна шийлача цу хиво мел тоам беш хиннаб сага дегIа!

Из деррига безаме мел дола хIама вайх дIадаьннад аьлхха цхьан ноахала хана. ХIана дIаяьккхай вай из сел йоккха хозне? Цун бахьанаш дукха да. Царех цаI да юрта боахам промышленни кIийлен тIа баккхар. Эшаш а ца эшаш а «химически эксперименташ ю» культураш дIаювча кхашка. Цар толхаю фаунеи флореи, бIехду Iамарч. Нагахьа санна уж эксперименташ цхьа пайда бергба .аьнна, хеташ еш яле, фу бахьан долаш е кхычахьа йилла моттиг йоацаш йиллай Шолжа йисте «Экажевский» совхоза кулгалхоша шоай нефтебаза? Бакъда, из цига йиллара бахьан цаI-м Iомехка мехкдаьтта продукташ хи чу ахийта атта хилар да.

Цул совгIа, заправке йоагIача машинаша а бIехду Шолж. ХIаьта уж дерригаш а зIаммига хIамаш мара дац. ДоккхагIдараш Назране дIадолалу. Цига я «Межрайонводоканал» оалаш йола цхьа организаци (А. Мальсагов). Цу организаце Шолж бIехделга динза даргдоаца хIама санна леладу, шерра промышленни кIийлен тIа а даьккха. Тамаш яйташ дар автора А. Мальсаговца хинна къамаьл. «Межрайонводоканал» организаце подразделенеша Шолж бIехдергдоацаш фу де йиш яр, аьнна, аз даьча хаттара жоп луш, Мальсагова аьлар, эгIаз а ваха: «Укх 15 шера укхаза болх беш аз йоаккхача хана дувцаш а хезадац сона, тха организаце Шолж бIехду, аьнна». Цул совгIа, цу тайпара дола хIамаш дувца редакце фу бокъо я яха шеко а йоалайир цо. Цунна хетачоа духьала ала доагIа: новкъост Мальсагов, редакце цох дувца бокъо хиларал совгIа, из декхарийла а я Iалам бIехдераштa чIоагтIа критика е, уж бувца, совцабе.

Цул тIехьа ца йиса гIерт Наьсарца Шолж бIехде гIерта Назрановски кирпичний завод. Мазут увш йола ший отходаш кхояц цо цу гIулакха. Из ерригa бIеха хIамаш Наьсар чу а яьле, цигара кхы хIама тIера ца доалаш Шолжа чу йолх, долче, бIехью цу хин гидросистема.

Со командировкагIа Назране вахача, массаза а сога тамаш яйташ цхьа хIама хул цига.

Из город. хIаьта ишта из район а, молача хица дика Iалашъяьрех лоархIаш яц. ХIаьта машиннаькъа тIехвоалача переезда гаьна йоацаш я хадданза болх беш йола молача хин колонка.

Из еха дIа ца къовлалуш я. Цох хадданза хий Iоух. ДIауйла елаш, городе а юрташка а дефицит йола из башха цIена а дика а хий мел Iодаха хургда из телха латтача укх ткъаь шера?

Хий бIехдеча шоашкара доагIа дакъа ца лоацаш бисац «автокIантий» а. ХIара дийнахьа кIоарга доацача цу хи чу автомобилаш юл цар. ХIаьта ховш мадий, Наьсарен райсне бахача наьха доалахьа Iалаьмате дукха машинаш йолга. Уж ерригаш цу чу хехка а йила а йолайича мискача Шолжах фу хургда?!

СУНЖЕНСКИ РАЙОН

Наьсарен районе бахарел тхо фу даь эсалагIа да аьлча санна Шолжа тIа берз Сунженски районе бахараш а. ЙоагIар яккха еза укхох аьлча санна болалу уж из бIехде, хьалхагIа из бIехдаьраш биц а беш.

Шолж бIехдара шийгара дакъа лоацаш я Ассински консервни завод а. Консервни заводе хинначоа дика хов, цу предприяте цIаккха а тIоадал цахадаш хилар. Баьцадаарех консерваш, сомех сокаш яхара геттара дукха хий эш. Из хий завода лоаттаду цхьанне а бIехде кхенза долча, цига гIолла чакхдоалача Эсас. Бакъда, укхаза гIолла чакхдалийтац из мадарра дизза бIехданза. Консерваш ешн сокаш йоахаши бIехъенна тIоадал, кислоташ, химически веществаш кхоач хи чу. Уж а нийце, дIакхоач из Шолжа тIа.

Дукхача шерашка хьалха латта предприяти йолаш хьайоагIа Ассински консервни завод. Шийна хулача пайдах хIама дIадахийтац цо отходех хий цIендергдола очистни гIишлош хьалъяра е заводе бIехденна хий цIен а деш, юха а заводе чудоагIаш хургдола сооруженеш хьалъяра.

«Тхо дIадаьнначул тIехьагIа — юхебисараша-м тIо буалба», аьлча санна, сагота боацаш баьгIаб укхаза бюрократаш застойни хана.

Шолж чIоагIа бIехдеш я «Серноводск — Кавказский» яха курорт, Орджоникидзевски станица жилищно-коммунальни боахама производственни управлени а.

Укх деношка Госкомпр披рода комиссена гучаьлар Iалам бIехдеш йола кхы цхьаьккха моттиг а. ЦIеча Эскара цIерагIча колхоза кулгалхоша шоай хьаккхарч кхоабача ферма отстойник Шолжа 4 метр мара гаьна йоацаш йиллай. Цу отстойника чура хьаккхарчех йоала бIехал ахарал совгIа, хьаккхарчашта обработка еш йола криолини ДДТ-и яха мег Шолжа чу.

Комиссе колхоза кулгалхошна дIахайтад эгтара лоацагIча хана цу зонера СТФ ши корпус Шолжа новкъа хургйоацача гаьна яккха а ер шу чакхдалалехьа отстойник цу чурча бIехалех IоцIенъе а езилга. ХIаьта колхоза гIод тохаргда цо хий бIехдаь хиларга хьежжа.

ГРОЗНЕНСКИ РАЙОН

Иштта бIехдеш Грозненски районе Iокхаьчача Шолжана качйода Ермоловски дахчах хIамаш еш йола комбинат. Промышленни совъювла хIамаш чуккхувсаш хиларал совгIа, цо Шолжа аьтта берда йисте Iокхувс отходаш, уж Шолжа чу ух.

ГРОЗНЫЙ

Бакъда, Iодоладеннача юххье денз бIехдеш Грозне кхаьчача, шийна хьалхагIа тIакхаьчачох кIориг тардолийт цунга Грознерча предприятеша.

Госкомприрода документаш тIа Шолж эгтара дукхагIа бIехдеш яр Грознера промышленность я.

Из эгтара дукхагIа бIехдераш я Заводской районера мехдаьтта чакхдоаха заводаш. Мехкдаьтта чакхдоаккхаш хьайоала отходаш Шолжа чу ухийт. ХIаьта дукхача шерашка мехкдаьтта чакхдоахаш цу района лаьтта чуийтай уж геттара дукха, Iилманхоша даьча лоархIамегIа уж цхьа миллион тонн совгIа я.

1977 шера ноябре СССР Министрий Совето сопам баьбар Заводской районе лаьттах йоахка мехкдаьтта продукташ хьал а яьха, цIенъе, аьнна.

«Грозгипронефтехим» институто кийчйир уж хьалъяхара технико-экономически кIийлен йиъ участке горизонтальни дренаж яра чертежаши, царга 15 миллион сом дIа а гIоргдолаш, заказчик «Грознефтеоргсинтез» обьединени а хургйолаш. Уж гIуланхаш дича цхьадолча даькъе дикка цIенлургьяр Шолжа бассейн.

1985 шера июне хиннача Грозненски горсовета сессе решенегIа 1988 шера горизонтальни дренаж яра хьалхара этап чакхъяла езаш яр. Бакъда, уж деррига соцамаш, решенеш, проекташ хьалха застойни ханашка а санна, каьхата тIа йисар. 1989 шера цхьоалагIа январь тIакхоачаш ши миллион сом мах бола хьалхара проект хьалъярга хьожадаьча ахчах 195 эзар сома маьха балхаш мара динзар. Укх шера де деза балхаш 540 эзар сома маьха да, хьалхарча ах шера даьраш 15 эзар сома маьха мара дац.

ХIаьта Заводской районе лаьттара, догIа дийлхача хьалтIа а ювлаш, Шолжа чу ух мехкдаьтта продукташ.

Горисполком Шолж цIена хилийтара сагота йоацилга хьахьокхаш кхы цхьаькха хIама а да. ДогIа дийлхача цун хий бIех а дале, Шолжа чу дода. Дийнахь-бус 27.6 эзар кубометр бIеха хий цIендергдола коллектораш оттаяь 17.5 километр канализаци ергйолаш план оттаяь горисполкома капитальни гIишлош яра управлене. ХIанзлехьа яь яьнна канализаци 11.5 кубометр бIеха хий цIендергдола коллектораш мара яц. уж а очистни сооруженеш йоацаш.

Уж гIишлош яь яхара гIулакх цIенхаштта хилар гойташ да ер хIама. ДогIа массаза делх городера Шолжа чу кхоач юкъера лаьрхIача 500 литр мехкдаьтта продукташ, 200 тоннагара 900 тоннага кхоачаш бIеха веществаш, 250 килограммага кхоачаш амминачни тухий азотни соединенеш.

Цул совгIа, Шолж бIехду промышленни предприятешкара цу чу ухача бIехача хиша а.

Укх сурта тIа шоана гу Грознена юкъе гIолла чакхдоала Шолж. Грознера атмосфера, цун а цунна гонахьара а Iалам бIехдеш йола Грознера предприятеш. Царех лаьца массехк масал доаладергда аз. Анисимова цIерагIча Новогрозненски мехкдаьтта чакхдоахача заводо Шолжа чу ухийт нормал 32-зза дукхагIа мехкдаьтта продукташ.

ТЭЦ-2 чемпион я Шолж бIехдара даькъе. Цо массарел а дукхагIа Шолжа чу ухийт мехкдаьтта продукташ, тухаш, бIеха веществаш, сульфаташ, хлоридаш, кхыяраш.

Вай Iалам хIалакдеш хиларах дола масалаш кхы а доаладе йиш я. Шолж бIехдеш я цунца мел яда ерригa предприятеш. Цудухьа цIенхаштта оттаде доагIаш да Шолжа меттел, республика деррига Iалам а лорадара дош.

Шолж бIеха хийлара бехкебараш

«Грозводоканал», цех № 1 — Аванесян Ю.

Сунженски района Ленина цIерагIа колхоз — Челаев Ш.

Старогрозненски УТТ — Арушанов Г.

«Грозненский» совхоз — Алханов Х.

ПТФ «Ермоловская» — Зениев З.

ПТФ «Новогрозненская» — Музаев Я.

ПТФ «Староюртовская» — Салатов М.

«Горячеисточненский» совхоз — Уциев С.

«Тепличный» совхоз — Амаева З.

«Молочный № 1» совхоз — Дарчиев М.

«Терек» яхача МДПО Ермоловски филиал — Сапаев А.

Веденски ДРСУ — Пашаев Х., Хукаев М., Ушаев А.

Карабулакера химреагентий завод — Павлов А.

Ачхой-Мартан, ПТФ цех — Бакриев У.

«Урожайный» совхоз — Гиреева С.

Орджоникидзевски совхоз — Бисултанов Ш.

«Лермонтовский» совхоз — Башаева Р.

«Самашкинский» совхоз — Байдуев Ш.

Самашкински консервни завод — Ахмадов В.

Валерикски масло-сырзавод — Хатуев А.

«Куларинский» совхоз — Ахматов А.-Х.

«Ильинский» совхоз — Бугазов У.

«Кавказ» совхоз — Султыгов М.

«Грозводоканал» — Ачафилов В. С.

«Гехинский» совхоз — Магомедмерзоев А.

Червленски винзавод — Евлоев М.

Биологически очистной сооруженеш — Дарма В.

Биохимзавод (Грозный) — Дагаев В.

Назранера «Межрайонводоканал» — Мальсагов А.

Грозненски консервни завод — Мушаилов Е.

ТЭЦ-1 — Сыромятников А.

ТЭЦ-2 — Седашов Н.

ТЭЦ-4 (Аргун) — Трошин А.

Убойни цех (Грозный) — Ибрагимов С.

Анисимова цIерагIа НГНПЗ — Яценко Г.

ПТФ «Майская» — Точиев М.

«Старогрознефть» НГДУ Иванов Н.

УАК ОСВ цех № 7 — Гречко И.

«Красный молот» завод — Мусалимов Т.

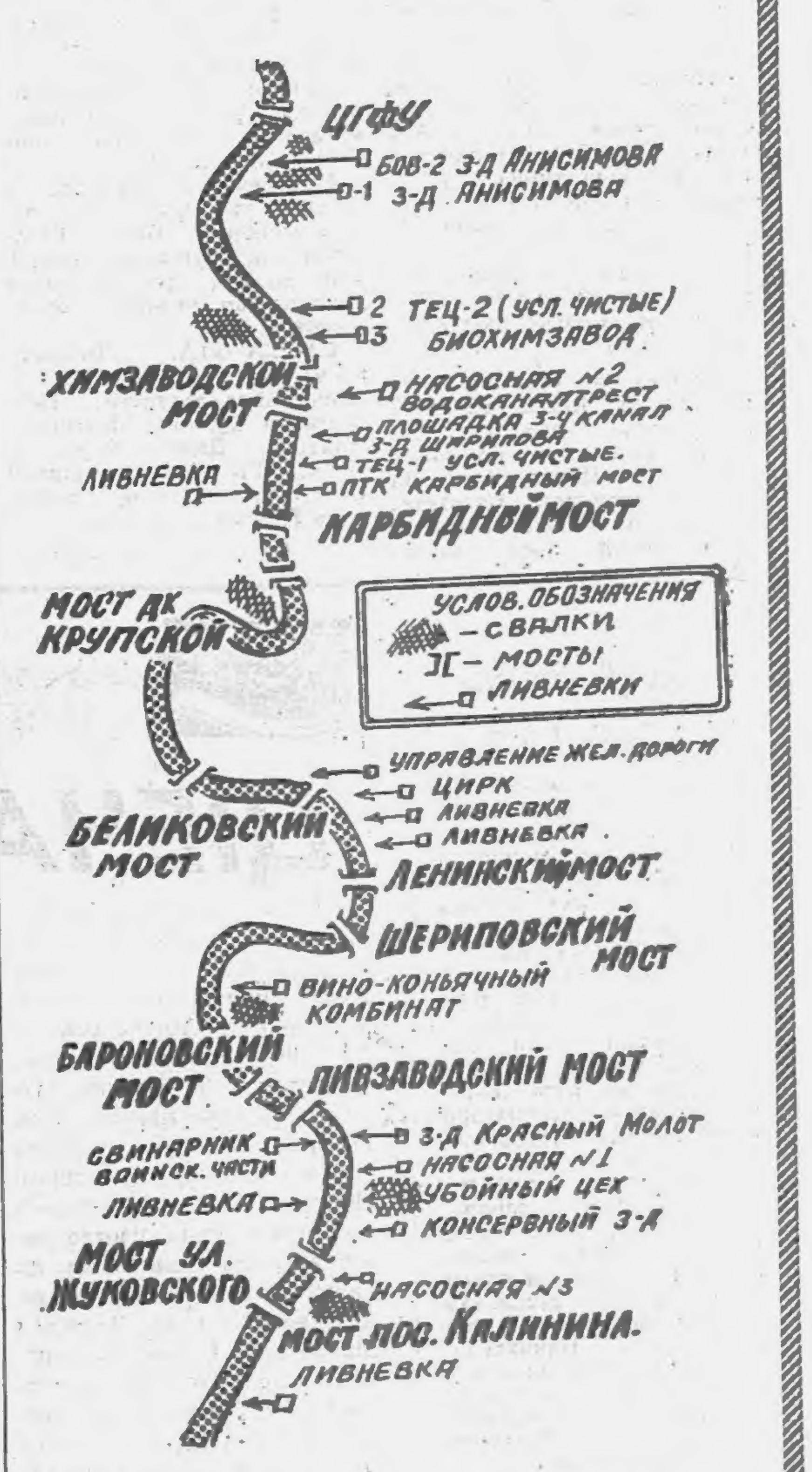

Хьаьсара газет дешар, хьона сурта тIа гур я республика столицана Грознена юкъе гIолла чакхдоалача Шолжа схема. Цу схема тIара дIадода хIара жIака из Нохч-ГIалгIайчен керттера дола хий бIехдеш чудоагIа тоатол да. Хи чу мел дола дийна мел дар дувш йола уж бIеха хIамаш иштта Шолжа чу уха итташ шераш да.

Башировски оалаш долча тIаь йисте Шолжа чу турба чу гIолла хьаухача баьде баьцдарча бIехача коачала бIарахьежадий шо? Цох хьайоагIача хьажах дукха лоатталургвац цига. Из бIехал хьайоагIа хьаккхарч кхоабача фермера. Хьаккхарч кхоабараша атта моттиг лехай — царех хьамел йоала бIехал юххе гIолла додача Шолжала Iочууххийт. Иштта аттагIа да. Из хIама ду ферма йиллараша хьаккхарч кхоабача хьайоала бIехалаш кхычахьа дIакхахьа шоай низ бола техника йоллаше.

Грозне бахача боккхийча наха дагайоагIа укхаза кхаччалца Шолжа чу цIе чкъара боагIаш хинна ха. ХIанз иштта дац гIулакх. Цул совгIа тIехь-тIехьа дукхагIа хул Шолж бIехдеш йола моттигаш. Ер сурт оаха даьккхад города а цунна юкъе гIолла чакхдоалача Шолжа а да хинна дIаотта декхарийла йолча Грозненски горисполкома гIулакх бIаргадайта.

УнахцIено телхаеш...

«Красный молот» заводах къаьстта къамаьл хилар цу предприяте геттара низкъала хьал оттарах. Итташ шерашка прогрессивни лоархIаш хиннача экстенсивни политика методех хIанз дIаяха хала йола духьаленаш хилар. Чукхийттача уллача Грозне бахача наха дика хоалу промышленни предприятешкара аракхувса зене хIамаш.

Статистикага хьожаргда вай. Грозне предприятеша шера аракхувса сага дегIа зене йола хIамаш 342 тонн я. Царех «Красный молот» заводо аракхувсараша цхьа процент лоац. БIаь шу гаргга хьалхагIа йиллача цу заводо хIанз арахец итташ миллионаш сомах мах бола продукци. Из халкъа боахама чIоагIа эшаш я. Бакъда, сага унахцIенонна зене хилийта-м мегаргьяц.

Цхьан хана города йисте хинна из предприяти город шерлуш хиларца дувзаденна хIанз города юккъе нийсъеннай. ХIанз цу завода гаьна йоацаш укх дарба деш йола учрежденеш — сихха гIо дара больница, военни госпиталь, центральни роддом, 9-гIа городской больница. Алхха дIадахача шера цу предприятера феца дIаяха зене йола хIамаш 2469 тонн хилар. ХIаьта цун металлургически производствера Шолжа чу уха зене хIамаш дIалаьрхIача, из я а я сага унахцIенонна зе дара рекордсмен.

Цу цхьан заводо иштта сага унахцIенонна зене йола хIамаш аракхувсаш хилча, тамаш е йоагIаш дац городе баха нах дукха цамогаш хулаш хиларах. Ховш да, бахача нахах, къаьстта бераш, дукха довш хилар. ХIаьта вай республике эггара дукхагIа бераш дов.

1978 шера арабаьлар «Iалам лорадаран Iалама ресурсех дикагIа пайда эцарац кхы тIа де дезарех бола» КПСС ЦК-ан СССР Министрий Советен соцам. Цунца дувзаденна «Красный молот» заводе оттаяьй цехашка гIеташ бола дом хьалувцаш йола 75 установка. Уж оттаярах кхоачамболлаш цIендаь дIаотталац предприятера хьал.

Хьажал шо... 1988 шера заводе хьахиннача зене йолча 6131 тонн хулача хIамаех 3662 тонн мара дIа ца йохийташ хьаллоацаялланзар. ХIаьта вожаш феца дIанйча, вай мехкашка гIолла чакхъяьлар.

1987 шера январе республика Министрий Совета гонахьара Iалам лорадарен Iалама ресурсех рационально пайда эцарен комисси хьежача, цо газ араювлийтаргйоацаш оборудовани тоаялцца «Уранус» яха марка йола болати чони лоаладе пурам ца луш бола соцам бир. Бакъда, правительственни комиссе баь соцам каьхата тIа бисар. ХIаьта оттаяьча графикагIа «Уранус» яха марка йола болат лоаладелга соцадергдац 1991 шера 1 январь тIакхаччалца йолча хана. Цу ханналца вай, грозненцаша, воай цехашка гIолла чакхлоахаргда из лоалалеш хьайоагIа газ увш дола фо.

1989 — 1990 шерашка № 14 йолча цехерча литейни участка электродугови пешкашкара йоагIача отходех фо цIена лоаттадергдолаш монтаж е лерхI. Цига феца дIа ца уйташ шерра хьаллоацаргья 3 тонн азота окислаш, 15 тонн углерода окись, 136 тонн дом.

Уж тайпа хIамаш кхы а дувца йиш яр. Из кхераме статистика я. Бакъда, дергда яхаш дувцачара де дезача кхьачад Iалам лорадара гIулакх.

Оагlув кийчъяьй газета корреспондента А. Садулаева.

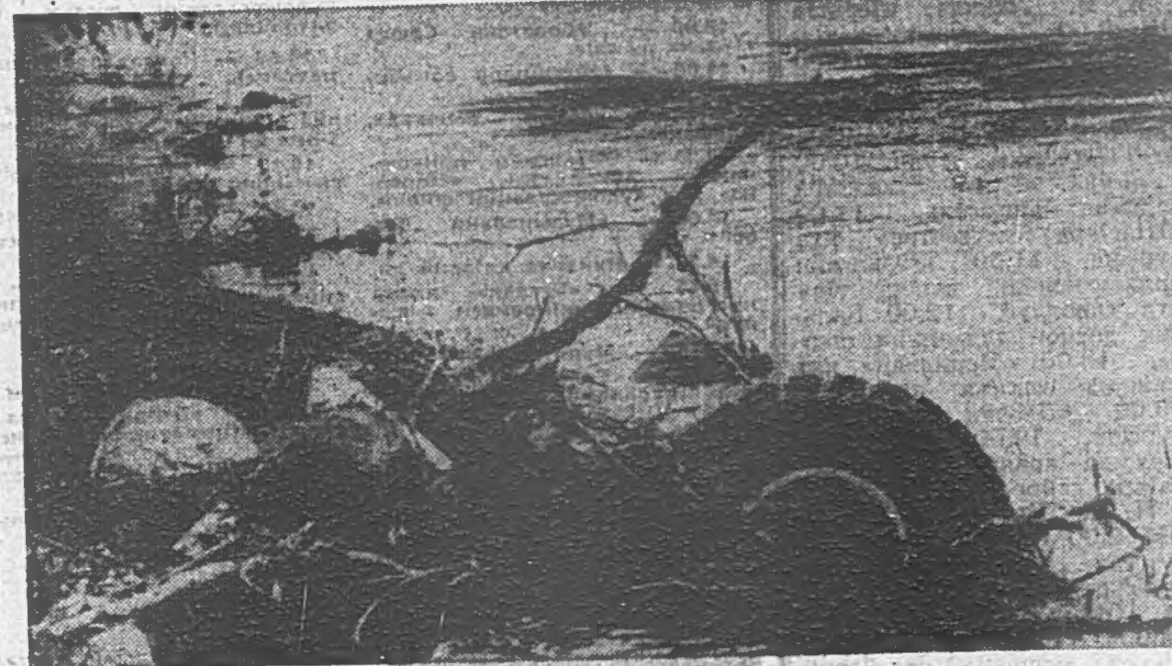

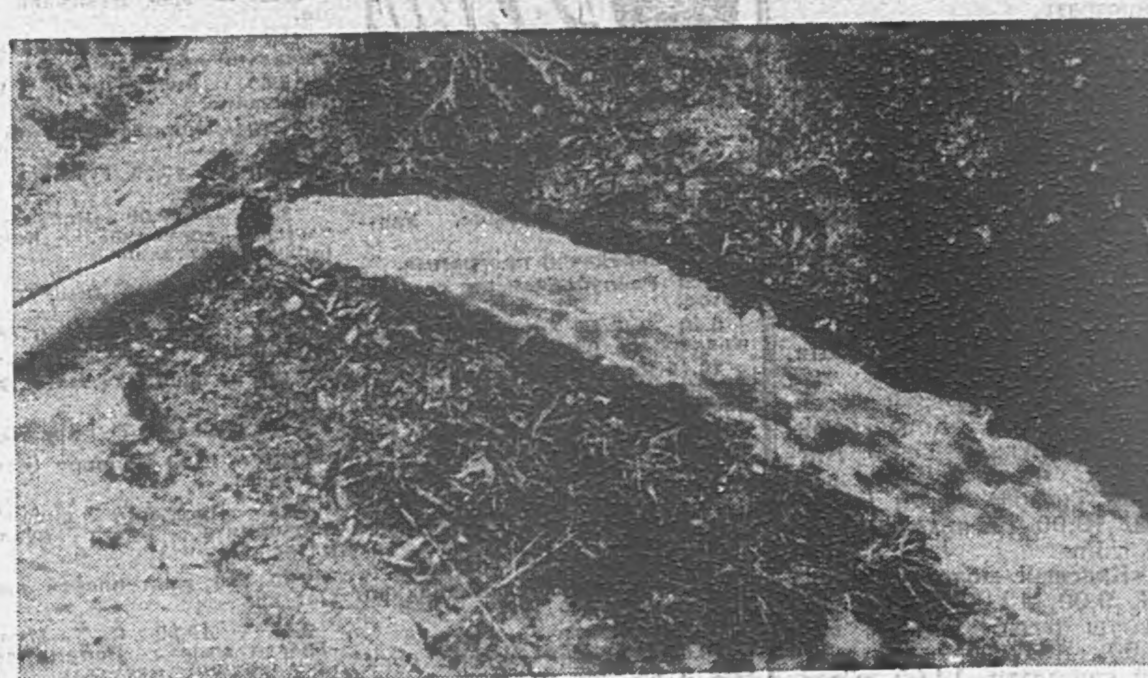

Тха корреспондента И. Плиева сурташ тIа шоана гур Шолжа километр хиллал йIаьха берда йист я. Хьалхарча сурта тIа я Грознерча Калинина цIерагIча поселке Шолжа йисте нувхаш кхийса моттиг. Горисполкомо, участкови милиционеро, Iалам лорадеча органаша города улицаши майдаши бIех ца яйтара цхьаккха хIама дац, кхыметтел уж бIехъераштa гIод техе а.

Укхаза, массаза а санна, цIаккха хIама хувцалуш дац — гонахьа бахача наха нувхаш Iокхувс.

ШоллагIча сурта тIара яр Шолжах тиллача тIаьна юхера пивзавода гаьна йоаца моттиг я. Укхаза нувхаш кхувс цу моттига юхерча предприятешен бахача нахен. Укхаза а эгтара хьалха бехке яр я город цIена лоаттаярга хьажа еза райисполком.

ХIаьта, кхоалагIча сурта тIа гуш яр пивзавода йилла фонтан я. Грозненцашта дика хов цу заводе доаккха йий мел низкъала нахага кхоачаш да, къаьстта йIайхача хана. Йий тоъаш дац, бакъда, цу заводера хьаухача бIехача хIамаша Шолж бIехду. ХIаьта Госкомприродас тохаш дола гIод пивзавода кулгалхошта вIалла новкъа хIама дац.

Город иштта бIехъеча наха кхыбараш а кхераргболаш таIазар де ха кхаьчай мотт тхона.

ДиъалагIча сурта тIа — Грозне Бароновка яхача моттиге Шолжах тиллача тIаьна юххе кийчъяь экзотически «натюрморт», Цун автораш ба РСУ гIишлонхой. Хьагуллуш йола нувхаши отходаши шоай территоре тIара аракхахьа йоагIача, цар Шолжа чу кхувс уж.
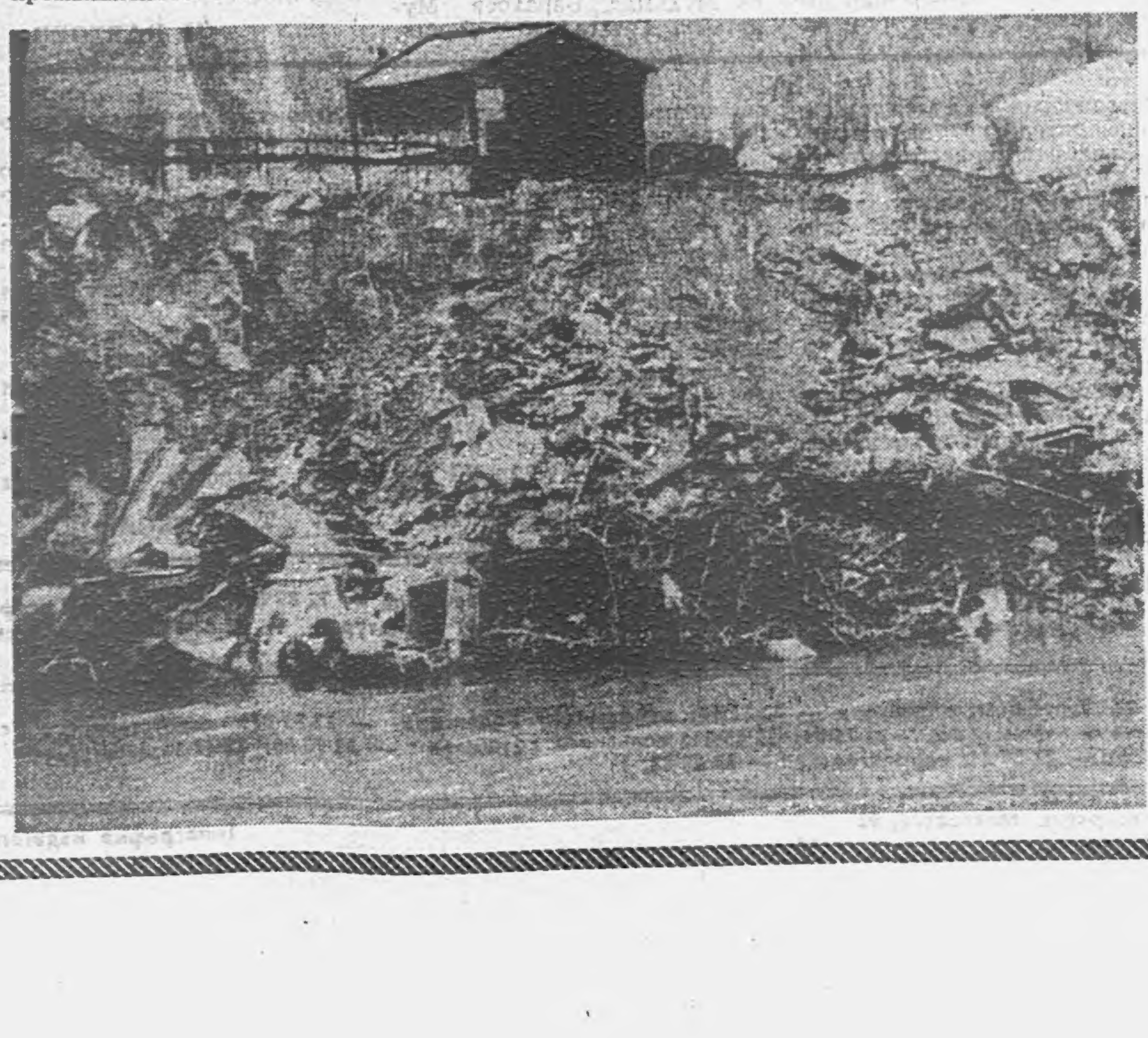
Из деррига а ловш да хIанз Шолж. Массаза а лоалургдий-теш цунна иштта ше бIехдеш хилар?